

P. Gatterer održao je za radnike pet predavanja o razvitku svemira i organskog svijeta, a jednako za studente tri puta; o fizičkim pojavama okultizma za radnike 1 put, a 3 puta za akademičare. — P. Inauen imao je (za obrazovane) predavanje o savremenom znamenovanju Tome Akvinskog i jedno (za akademsko udruženje) o razvojnim zakonima philosophiae perennis. — P. Rimml držao je 3 predavanja o naravnom spoznanju Boga.

Predavanja na Institutu za zimski semestar 1924./25. razdijeljena su ovako: Franzelin za opću metafiziku (u ljetnom semestru za poetiku); Gatterer za kozmologiju, dodirna pitanja kemije i fizike te filozofije, vježbe u kemičkom laboratoriju i kozmološki seminar; Inauen za povijest filozofije i fil. pitanja iz summe; Katzinger za empiričku i racionalnu psihologiju; Külburg i Seywald za etiku; Rimml za teodiceju i t. d.

Od znanstvenih radova najznatnije su publikacije Instituta: »Philosophie und Grenzwissenschaften«. U prošloj školskoj godini objelodanjena su od I. sveske tri dijela, i to: 1. Alois Gatterer, Das Problem des statistischen Naturgesetzes; 2. Franz Katzinger, Inquisition psychologica in conscientiam humanam; 3. Bern. Franzelin, Die neueste Lehre Geysers über das Kausalitätsprinzip. U priredbi je Franzelin, Die Grundlagen des Kosmologischen Gottesbeweises, verteidigt gegen Isenkrahe; Inauen, Kantische u. scholastische Einschätzung der natürlichen Gotteserkenntnis; Külburg, Der Begriff der Pflicht bei Kant.

Z.

Ljetopisne bilješke.

Filipović fra Jeronim, kao filozos-sholastik.

(1688.—1765.)

Filipović se rodi u Rami 1688. Otac mu Jakov umrije mlad, a majka udova Doroteja pobježe s njim u Sinj ispred turskog jarma. Sinjski franjevci opazivši, da je dijete vrlo razvijeno i nadareno, uzeše ga u samostan i uzgojiše. Tu svrši i novaštvo na 24. I. 1907. Filozofiju je učio u Makarskoj pod o. Lovrom Šitovićem iz Ljubuškoga, a teologiju u Perugi i Rimu. Na kraju napravi tako izvršni ispit i natječaj, da je dobio stolicu filozofije u Firenci, u kojoj je tri godine predavao. Nakon toga postade generalnim lektorom filozofije

* Revni naučni radnik dr. fra Juraj Božićković, profesor u Makarskoj, odazvao se našoj zamolbi i priposlao nam lijepi niz bio-bibliografskih prikaza o znatnijim, a manje poznatim filozofskim piscima. Smotra će ove prikaze redimice donositi, da ne padne sasvim u zaborav naša naučna prošlost; a redakcija želi da ovime potakne i ostale naše istraživače, da sa svih crkveno-naučnih područja pribiru gradu, koja sastavlja historiju crkvene i hrvatske prosvjete.

i zadobi patentu, da pode u Lavov predavati. Jer je nastala velika zima, nije mogao proći kroz Karpate, te se vrati natrag u Dalmaciju. Na zboru u Visovcu, 16. lipnja 1725., smiri natječaj za lektora teologije u Šibeniku. Nastajne je godine slijedilo imenovanje. Na 19. I. 1725. sv. Zbor biskupa i redovnika u Rimu posebnom diplomom podiže šibensku bogosloviju na bogoslovno-filozofsko učilište drugog razreda, na kojemu je predavao Filipović sve do 1731. God. 1732.—1734. prijede za generalnog lektora u Budim na opće učilište prvog razreda, gdje je postigao jubilaciju. Za njegovoga provincijalstva šibensko se generalno učilište podiže na stupanj prvog razreda odlukom istog Zbora iz Rima, 22. I. 1735. G. 1736. učini, da niža teologija dode u Makarsku, a filozofski tečaj prijede u Šibenik uz generalni studij prvog razreda, koji je cvao kao najbolje naše učilište na jugu sve do francuskog prevrata. Za vrijeme njegovoga cvata, na njemu su predavali mnogi glasoviti muževi kao Filipović o. J., A. Kačić, Romčević, Loze, Jukić o. P., Glumčević i Dorotić.

O. Filipović predavaše još filozofiju u Sinju od 1742.—1744. Savremenik i njegov učenik fra Petar Filipović (Liber arch. conventus Signii, Fol. 12 a i b) o njemu piše, da je napisao mnogo filozofskih i teoloških djela, koja se nalaze u Šibeniku. Nažalost ova djela umišti zub vremena. Nadoh dosada samo jednu njegovu raspravu: »Disputatio II. De divinis attribus et modis intrinsecis«, koju je doslovno prepisao isti fra P. F., njegov učenik u Šibeniku 1725. Rukopis se nalazi u sinjskom arhivu među spisima o. P. F. »Tractatus II. De sacro-sancto Trinitatis mysterio«, str. 323.—437.

Filipović poznaje u tančine na izvorima Skota. Brani formalnu distinkciju Skotovu proti virtualnoj Goneta (str. 334; 340; 341; 372) i Vasquez-a (str. 370) između Božjih atributa i Božje biti, između Božje biti i božanskih osoba.

Velika je šteta, što su njegova filozofska i teološka-skolastična djela propala, jer je on bio između prvih mislilaca svojega doba u našim krajevima.

Umrije u 77. godini života dne 10. prosinca 1765. u Sinju i bi ukopan u samostanskom grobu u crkvi iza velikog žrtvenika.

2. Filipović o. Petar, kao moralni filozof. (1706.—1769.)

Filipović se o. Petar rodi 1706. u Ramljanima na Ogorju kod Muća. Sa fra Jeronimom ne bješe u svojti. Početne i srednje nauke svrši u sinjskom samostanu, novicijat u Zaostrogu 6. listopada 1719. Filozofiju i višu teologiju pohladaše na generalnom učilištu drugog razreda u Šibeniku sve do 1726. pod vrsnim učiteljima o. Antom Markovićem i o. Jeronimom Filipovićem.

Kroz ovo vrijeme on napisa nekoliko knjiga pod nadzorom svojeg učitelja o. Jeronima. Prva glasi: »Tractatus secundus theo-

logicus de sacrosancto Trinitatis mysterio. Laborem eximium erga imperscrutabile arcanum sacrosanctae Trinitatis mysterium, in flore iuventutis suae perfecit fr. Petrus Philippovich O. M. de obser. Provinciae Bosnae Arg. . . , sub disciplina R. P. Hieronymi Philippovich lect. gen., eiusdem Ord. et Provinciae Sibenici . . . , MDCCXXV.« Format 20 × 14 cm., str. 322. Na svrhi knjige donosi prijepis [str. 323—438] znamenite rasprave o formalnoj distinkciji o. J. F. Knjiga radi u trima raspravama o sv. Trojstvu. Tačno donosi i raspreda o filozofskim i metafizičnim nazorima skotista i tomista o biti, naravi, umu, volji, proizlaženju, osobi, svojstvu, odnošaju između osoba i razludžbi između naravi i osoba, gdje dokazuje, da bi ta formalna distinkcija opstojala, da i nema našeg razuma.

Druga knjiga spada na naravnu teodiceju, a njezin je naslov: »Fratris Petri Philippovich O. M. de obser. . . labor. MDCCXIII. scriptus, sub disciplina R. P. Hieronymi Philippovich, Sibenici, lect. generalis . . . Format 20 × 14 cm., 416 str. Ona sadrži dva traktata. Prvi radi o Božjem umu, znanju i idejama [str. 1—200]. Zabacuje molinističnu i Suarez-ovu nauku »de scientia media [str. 156—176]«. »Deus certo et infallibiliter cognoscit futura libera in decreto Scotistarum concomitanti determinationem voluntatis creatae [str. 121]«. Drugi str. [201—415] raspravlja o božanskoj volji. Zastupa voluntarizam Skotov.

O. P. F. predavaše filozofiju u Sinju od 1727.—1730. zatim moralku od 1730.—1735; od 1738.—1744.

U doba, kada mu je bilo 60 godina, napisao: »Interrogationes brevesque responsiones morales super decalogum a R. P. Petro Philippovich in unum collectae studiosae juventuti peritiles ac necessariae. Signii. A. D. MDCCCLX.« Format 19×14 cm., 339 str. Ovo je najbolje djelo Filipovićevo. Bistrina, lagani stil, jedrina, učenost, izvornost, samostalnost, razgovijetnost, osvrćanje na naše prilike, svetost i veliko iskustvo rese ovu knjigu i krasni udžbenik. Auktor barata sa velikom spremom znanja. Navodi sa izvorima Navarra, Suarez, Sancheza, Mastriusa, Sporer, Skota, sv. Tomu, Reiffenstuela, Vasqueza, Molinu, Lessius-a i de Luga. Šteta je, što ovo djelo nije tiskano. S njim se je Filipović pokazao, da je bio jaki moralni filozof.

Svi se njegovi rukopisi nalaze u dobrom stanju u arhivu sinjskog samostana.

Preminu na 8. II. 1769. u Sinju u 63. godini života.

3. Filozofski rad Ivana — Bartula Ribarovića.

Ivan Ribarović rodi se u Bastu 1724. Početne i srednje škole svrši u franjevačkom samostanu u Makarskoj. U redu promijenio si ime Bartuo. Filozofiju i teologiju pohađao na generalnom učilištu prvog razreda u Šibeniku sve do 1754. Za učitelje imaše o. Jeronima Koića i o. Jeronima Romčevića »lectores generales«. Da

se usposobi u filozofiji, bi poslan u Perugi-u, gdje je učio dvije godine. Na povratku u domovinu učini ispit, 20. listopada 1755., u Zaostrogu pred sucima ispitateljima o. Andrijom Kačićem-Miošićem, o. Grgom Marušićem i o. Matom Zoričićem. Na 26. istog mjeseca bi proglašen lektorom filozofije, koju predavaše u Sinju i Zaostrogu do 1760. 1767. bi imenovan lektorom moralke u Makarskoj. Osim toga obnašao je još neke službe u redu. Umrije u Makarskoj na 10. studenoga 1781. u 57. godini života.

Ivan-Bartuo Ribarović napisao više filozofskih i filozofsko-teoloških djela. Neka se od posljednjih izgubiše. U šibenskom arhivu sv. Lovre opstoji jedan primjerak njegove »Logicae parvae«. Ova je knjiga školski udžbenik za početnike filozofije. Ima tri dijela. U prvom raspravlja: o organima ljudskoga govora; o značenju riječi; o općim pojmovima. U drugom: o umnoj djelatnosti i raznim izrekama. U trećem pak o dokazivanju. Knjiga je koncizno napisana i bistro sa primjerima protumačena. Temelji se na Skotu [In universam logicam. Parisiis 1891., sv. I., str. 1 s.].

Drugo je Ribarovićovo filozofsko djelo, koje se čuva u franjevačkom arhivu u Makarskoj »Logica magna«. Ono je sačuvano u dvije recenzije. Prvo sastavi 1748., a drugo 1756. Pretresa sva logična pitanja, koja rješava prema načelima Skotovim i njegovom tumačenju Aristotela. Služio se je sa izdanjem Skotovih djela u Mlecima 1518., 1580. i 1617. Uči, da je »logica utens« umjetnost, a »docens« znanost. [III. R. str. 62], ali znanost »čisto spekulativna [III. R. str. 72]«. Znanost pak ovako označuje: »Stalno, pravo, očevidno, nužno po uzroku umno poznavanje, dostignuto po silogističnom razloženju [II. R. str. 719]«.

Osim toga sačuvalo se još dva rukopisa Ribarovićevih djela u frajevačkom arhivu u Makarskoj. Prvi i drugi je napisan 1751. Oba nose naslov: »Sacra theologia«. Prvi raspravlja sholastičnom metodom o bogoslovnim krepostima, pokori, stanjima ljudske prirode, čovječjoj svrsi i u vjerovanju o »Filioque«. Drugi o slobodnoj volji i milosti, te o crkvi. Oba su djela neka vrst predavanja, koja još ne bijahu dogotovljena. Druga knjiga biva sayršenije obrađena od prve. Ribarović u jednoj i drugoj slijedi i tumači nazore Skotove.

4. Perić Ivan-Antun, kao filozof. (1725.—1806.)

Ivan se Perić rodi u Sućurju na Hvaru 1725. Poslije kako je izučio filozofiju i teologiju, bi imenovan lektorom filozofije u Zaostrogu, 29. lipnja 1755. Ivan-Luka Garanjin, nadbiskup splitski čuvši za njegove vrline i učenost, pozovne ga za profesora u njegovo sjemenište u Splitu, gdje su učili svjetovnjaci skupa sa klericima. Tu je o. Perić predavao filozofiju, teologiju i pravo kroz 18 god. Prije nego profesorsku službu poprimi, položi sa uspjehom ispit i natječaj

u Mlecima 1757. za generalnog lektora. G. 1771. bi proglašen »lector jubilatus«. Kada se povrati iz Splita u Makarsku, bijaše imenovan »praefectus studij«, uz to predavaše za nekoliko godina filozofiju i moraliku. O. Perić umrije u Makarskoj 1806.

U arhivu franjevačkog samostana u Makarskoj sačuvana su dva rukopisa. Prvoga napisa 1747., a glasi: »Disputationes in universam artis logicam juxta mentem venerabilis ac subtilis doctoris loannis Duns Scoti theologorum omnium principis feliciter incipiunt«. Djelo ima osam rasprava. U njima raspravlja o logici uopće; o univerzalima uopće i napose; o kategorijama, istini i silogizmu.

Drugo djelo napisa u Zaostrogu 1756. kao »lector artium«, a rukopis se čuva u makarskom, franjevačkom arhivu. Naslov je ove knjige: »Tractatus secundus. De sacro-sancto Trinitatis mysterio«.

»Epitomen Theol. moralis. Auctore RP. Antonio Perich Pharensis diocesis. In archiep. seminario Spalatensi s. Theol. lectore dictatum auditoribus anno D. MDCCLXX.« Raspravlja o važnijim moralnim pitanjima napose. U raspravi »de locis theologicis [fol. 32—63] radi zasebno o sholasticima [fol. 53b—55b], naravnoj filozofiji [fol. 56—57a]; o filozofima i pravnicima [fol. 57b—58b], te ljudskoj povijesti [fol. 59—63]. Sve stavlja u odnošaj prema teologu, te svodi u sklad razum sa vjerom ili filozofiju sa teologijom. Ovo je najdotjeranije djelo, što dosada otkrismo o Periću, koji je pratio savremeni razvoj svojega doba ne samo u filozofiji, i ako je bio skotist, nego također u teologiji i pravu.

5. Ante-Paskal Dorotić filozof.

(1756.—1796.)

Stariji brat fra Andrije Dorotića bijaše Ante, koji se rodi na 16. V. 1756. u Sumartinu na Braču. Od 1767.—1778. pohađao je škole u rodnom mjestu u samostanu. Za neko vrijeme bijaše mu učiteljem o. Josip Franić, lector theologus. Novicijat svrši u Živogošću 1780. Pri oblačenju zadobije ime fra Paskal. Filozofiju je učio u Makarskoj od 1780.—1782., a teologiju 1783. Na 4. VI. 1784. bi premješten na generalno učilište u Šibenik, zatim iste godine u Rim. Tu je učio dvije godine filozofiju. G. 1786. vrati se u Dalmaciju, te postade »magister juvenum« najprije u Sumartinu, zatim u Makarskoj. Na 7. I. 1788. napravi ispit za lektora filozofije u Makarskoj sa 42½ glasa. Otsada je učio srednjoškolce u Makarskoj, sve dok ne bude imenovan učiteljem novaka u Živogošću na 26. VI. 1794. Slijedeće godine bijaše istodobno župnikom Igrana. A na 21. XII. 1796. umrije u Živogošću kao učitelj novica u 40. godini života. Dok je bio u Rimu, napisa 1784.: metafiziku, psihologiju i teodiceju. Format je rukopisa, koji se nalazi u franjevačkom arhivu u Makarskoj, 28 × 21 cm. Sve tri discipline svestrano su obrađene i sa svim praktičnim aparatom, te potpunom spremom i poznanjem

modernih filozofa. Čitajući zaključak psihologije, koja je najbolje obrađena, opaža se, da profesor govori učenicima, a pošto je tada o. Paskal Dorotić učio filozofiju u Ara coeli u Rimu, kako sam potpis svjedoči, onda se može vjerojatnim držati, da ovo nijesu njegova izvorna djela. Velika je ipak šteta, što ova opširna djela nijesu štampana. A i napisana su tako, kao da će sada u tisak ući.

Na svršetku istoga sveska isti o. Paskal Dorotić na 29. III. 1785. donosi 47 stranica raznih auktora, s kojima se je dotičnik služio pri sastavljanju logike, ontologije ili metafizike, psihologije, teodiceje, generalne i specialne o svijetu fizike. Prema ovomu kritičnomu zapažanju ne bi se moglo ustvrditi, da su izvorna djela fra Andrije Dorotića, rodenoga brata fra Paskala »Physicae generalis libri quatuor«, »Physica particularis«. De mundo i »In universam philosophiam isagoges«, premda nose vlastoručno ime p. fra Andrije Dorotića i tri knjige »Physicae generalis« zajedno je uvezao sa svojim djelom: »Mathescos compendium. Romae compositum a P. Lectore Andrea Dorotich«. Gledamo li na krasopis u ovom svesku, vidimo da je jednak u oba djela. Uostalom teško se može uspostaviti iz rukopisa, koja je djela napisao fra Paskal, a koja fra Andrija, pošto im je jednak krasopis. Srazniviši ipak razdiobu kazala fra Paskala Dorotića sa sadržajem gori naznačenih knjiga, koje nose potpis fra Andrijin, vidimo, da se on nije držao toga reda. Onda što možemo odatle zaključiti? Da je spomenuta djela, koja nose njegov potpis ili natpis sam preradio i usavršio. Kako li je došao do fra Paskalovih spisa? Možda mu ih je sam brat na prolasku iz Rima kroz Ferraru, gdje je istodobno fra Andrija filozofiju učio, ostavio. Stoga ćemo mi ipak napomenuta djela pod imenom fra Andrije Dorotića navesti.

6. Fra Andrija Dorotić, kao filozof i pravnik, matematik i fizik. (1761.—1837.)

Stjepan se Dorotić rodi 25. listopada 1761. u Sumartinu na Braču. Otac mu se zvaše Juraj, a majka Marta. Imашe brata fra Paskala i ujaka fra Andriju Staničića, odlične redovnike i učene muževe. Prvi je umro u Živogošću, 21. IX. 1796., a drugi u Sumartinu, 24. X. 1778. Početkom svibnja 1774. dode u franjev. samostan u Markarskoj, u kojemu je učio sve do 1783. pod vrsnim učiteljima fra Antom Perićem i sra Srećkom Batošićem. Stupi u novicijat 4. VI. 1783. u Visovcu. Učitelj mu bijaše fra Jerko Balim. Na čast svojem ujaku uze ime fra Andrija. Svršivši novicijat i svečano se zavjetovavši, 4. VI. 1784., bi poslan na više škole u Ferraru, gdje postade svećenikom 1785. Filozofiju svrši s takim uspjehom, da zadobi njezinu stolicu u Perugi. Tu sastavi kao profesor »Institutiones theologiae«, u kojima raspravlja o teologiji kao znanosti: ljudskim činima; slobodnome zakonu, savjesti i strastima. Format knjige 29 × 21 cm. Rukopis se nalazi u franjevačkom arhivu u

Makarskoj. Knjiga je obradena skroz sa filozofskog stanovišta. Iz Peruge Dorotić bi promaknut na najviše učilište Reda u Ara coeli u Rimu, gdje napisao više filozofskih djela: »Philosophiae elementa« 1791. Format $29\frac{1}{2} \times 21$ cm. Radi o dialektici, logici i metodici. Naznačuje i filozofe, s kojima se je služio, kao Fonsecu, Chr. Wolfa, Heineci-ja, Gassendi-ja i t. d. Zatim o postanku, naravi i terminu ideja i suda; o silogiziranju i metodi osobito za proučavanje fizike; o znanosti i mnijenju. Pobija skepticizam, tumači kriterija stalnosti, očevidnost. Donosi i u ovom djelu filozofe, s kojima se je služio, kao Locke-a, A. Arnaldi-ja, Franu Baconu, Leibniza, Descartes-a, Malebranche-a, Hucija i t. d. Svih navodi točno djela. G. 1790. u Perugi sastavi »Philosophiae rudimenta«. Format 29×21 cm. Nakon uvoda u filozofiju radi o logičnoj gramatici: riječima, sudu, izreci, kategorijama, silogizmu, metodi, dialektici i kritici. Pobija Malebranche-ov okazionalizam, Descartes-ov skepticizam, Leibniz-ovu teoriju »de harmonia praestabilita«, sustav fizičnog utjecaja na dugo i široko. Raspreda o duševnim moćima; o postanku ideja, te zabacuje idealističnu nauku o urođenim pojmovima, brani peripatetični nazor. Ovo djelo kaže, da ga je napisao sa velikim trudom i dugim razmatranjem. Poslužio se je samo sa Ivanom Stuartom.

Dorotić kao prof. filozofije u Rimu sastavi »Ethicam«. Format $29\frac{1}{2} \times 21\frac{1}{2}$ cm. Najprije pita, da li opstoji prirodni zakon? Dokazuje, da jest i tumači njegova svojstva. Onda prelazi na pitanje o zlu i dobru. Tvrdi, da su četiri prirodna, ljudska zakona: 1i sklonost prirode prema istinitome uopće; 2i prema beskonačnom dobru; 3i prema uzdržanju sebe; 4i prema uzdržanju i množenju čovječanstva. »Svi su ljudski čini in individuo dobri ili moralno zli [n. 179]«. Sve su moralne, prirodne navike u čovjeku stečene [n. 190]. U drugom dijelu knjige radi o blaženstvu. Dokazuje, da je prirodnog blaženstva predmet beskonačno dobro [n. 235]. U ovom životu ono je samo nesavršeno. Djelo je samostalno obradio bez ikakvih pomagala i navoda.

Ne zna se, gdje je napisao »In universam philosophiam isagoges«. Format 26×19 cm. Ovo je djelo zapravo uvod u filozofiju. Raspravlja, što je filozofija i kako se dijeli. Zatim obraduje logiku. Prelazi na preliminarna pitanja u opću filozofiju. Dokazuje znanost, obara Descartes-ov skepticizam. Tumači kriterij istine dosta praktično i sa geometričnim likovima [n. 85]. Precizno navodi sve filozofe, s kojima se je poslužio, kao na pr. Ferarija, Gassendi-ja, Covensa, Wolfa [Philosophiae rationalis p. 257], Muratorius-a, Genuensa, Corsini-ja i t. d. [n. 91]. Pobija platonizam: Descartes-ovu sveopću sumnju. Uči, da se protivi razumu, dovodi do neznanja svih istina, niti je podobna, da ukloni sve predrasude, da se dode do istine. Tumači peripatetičnu gnosologiju, koja dovodi do opstojnosti znanosti i prave filozofije. Poslije nego je

raspravljao o znanosti uopće, pita, da li je Adam imao naviknuto ili ulito znanje? Odgovara, da su o tome razna tumačenja, koja spadaju više na teologiju, nego filozofiju. S ovim završuje ovu knjigu. Ovo djelo na temelju kazala spisa fra Paskala Dorotića, brata fra Andrijiina, izgleda, da je preradba prvašnje, bezimene knjige.

O Dorotić napisa i teodiceju. Format 28 × 20 cm. Knjige je naslov »Tractatus. De Deo, eiusque Divinis attributis«. Opstojnost Božju dokazuje iz kontingencije svijeta i stvari na njemu; iz pojma o Bogu, koji je po sebi biće, koje se ne može veće i savršenije da pojmi i iz apsolutne nužde njegovoga bića. Potom pobija ateiste. Brani jedinstvenost Božju proti politeistima. Uči, da je jedan princip svih stvari proti dualistima. Tvrdi, da ono što sačinjava božansku bitnost nije skup savršenosti. U ovome traktatu Dorotić zastupa nazore Skotove.

Sasvim kratak prikaz povijesti filozofije iznosi pod naslovom »Historia philosophicae enarratio«. Format 27 × 20 cm. U istom se svesku nalazi teoretična i praktična logika. Raspravlja u ljudskom umu i njegovom djelovanju, kao poimanju, sudu i razloženju, te istini, metodi i kriterijima istine. Brani umjereni dogmatizam i realizam. Odbacuje Descartes-ovu sumnju. Priložena je i ontologija. Uči, da je princip proturječnosti prvi princip našeg poznanja. Drugo, da je princip dovoljnog razloga kontingentnih istina prvi. Unutrašnja mogućnost stvari zavisi o slozi bitnih nota. Zatim raspreda o bitku; o njegovoj bitnosti i opstojnosti; o jedinstvenosti, istini i redu; o dobroti i savršenosti; o istovjetnosti i različnosti; o supstanciji i pripadnosti; o prostom i sastavljenom bitku; o uzrocima i principima. Sve su knjige samostalno i bez navoda obradene.

Dorotić obradi i kosmologiju. Na žalost nekoliko je listova propalo ovome rukopisu iz početka. Format je knjige 30 × 22 cm. Raspravlja o tijelu i prostoru. Kritizira elementarni, kemični, Anaksagorov, platonski, Pitagorin, peripatetični, stoički, Descartes-ov i Newtonov sustav o prvim početlima. Niječe da su četiri stara počela principi stvari. Isto tako kemičara pet. Homeomerija Anaksagorina ne može biti prepuštena. Brani sholastični hilemorfizam. Tvrdi, da atomiste dobro ne tumače principe materije. Zabacuje Descartes-ovo tumačenje o njima. Dokazuje, da Newton-ove čvrste, rastezljive, likovne i homogene čestice nijesu principi svih stvari. Tumači unutrašnju razdjeljivost stvari. Tvrdi, da se ne može beskonačno dijeliti. Razlaže o tjelesnim silama, njihovoj privlačivosti i o kretnji. Tvrdi, da tvar ne može misliti. Ljudska je duša duhovna supstancija. Ona nije Bog, niti njegova čest ili ideja. Jedna je duša u čovjeku. Zatim se bavi o sjedištu senzacija. Potom prelazi na raspravu o dobru i zlu. Uči, da ljudsko svjedočanstvo je stalni i nepogrešiv motiv istinitosti. Ideja, koja predočuje Boga, nije urođena. Konačno raspravlja o

religiji, koja traži nutarnje i vanjsko štovanje Boga. Zabacuje deistični nazor o tome.

Predavajući filozofiju Dorotić u Rimu napisa i »Elementa juris criminalis«. Format $28\frac{1}{2} \times 21$ cm. Najprije tumači prekršaj i kako nastaje, zatim što je društvo i kako se ima ravnati. Što je grijeh i kako se dijeli. Posebno raspreda o sudjelovateljima u zločinima i samoubojstvu. Pravi razliku prekršaja i zločina. U drugom dijelu radi o kaznama; u trećem o kriminalnim sudovima, u četvrtom o prekršajim i kaznama napose. Priručnik je ukratko i razgovijetno obraden.

Uz filozofiju Dorotić se je bavio sa prirodnim znanostima osobito fizikom i matematikom. Duboko je poznao obe znanosti. Obe je predavao u Rimu. Napisao je priručnik fizike pod naslovom »Institutiones physicae«. Format $25\frac{1}{2} \times 18\frac{1}{2}$ cm. Rukopis je sa likovima veoma fino ureden i kao za tisak zgotovljen. Fizika je »prirodna filozofija ili prirodna znanost«. Ona je iskustvena, sustavna, opća i posebna znanost. Veoma je korisna za svakoga. Tumačeći prirodu tijela pobija Descartes-ov o tome nazor [n. 16]. Tvrdi, da nema praznog prostora [n. 72]. Vrlo precizno rasčinja svojstva kretnje [n. 89 s.]. Radi o mjestu, vremenu i težji tjelesa. Raspravlja o mehanici, donosi hidrostatične principe i tumači uporabu barometra [n. 233]. Dorotić poznaje savremene fizike, te ih navodi. Udžbenik je veoma jasno i koncizno obraden.

Dorotić napisa o p ć u fiziku pod naslovom: »Physicae generalis libri quatuor«. Ovo je njegovo najopširnije djelo, koje sastavi u Rimu predavajući fiziku [Praefatio]. Nakon uvoda u prvoj knjizi radi o postanku i napretku fizike, metodi i piscima, koji su se fizikom bavili. Ocjenjuje razne fizike, za ničijim sustavom ne će da ide, nego on samo traži istinu i nju slijedi [n. 11]. Ipak uvelike štuje Newtona i Leibnitza. U povijesnom prikazu razvoja fizike od naših spominje samo Descartes-ova sljedbenika imenom »Benedictus Stahy Ragusinus, cuius laus est, quod nostrae aetatis Lucretius haberi possit [n. 12]«; a o Boškoviću piše, da je fiziku modernih zastupao poput Lane, Canea i Casati-ja u Italiji [n. 13]. Dalje raspravlja o mjerama i utezima, donosi 8 fizičkih aksioma i pravila. Druga se knjiga bavi o uzrocima i principima tjelesa. Dokazuje, da opstoje tjelesa. Ne zna, u čemu je njihova bit [n. 71]. Tvrdi, da su prvi njihovi elementi atomi [n. 99], a forma se nalazi »u samim preinakama tvari [n. 111]«. Dorotić nije samo fizik teoretik, nego također pravi pokuse, koje donosi [n. 118]. Uči, da su tjelesa šupljikava i prostrana. Treća knjiga radi o tjelesnim atributima, t. j., o dijeljivosti tvari, koja se fizično ne može neizmjereno dijeliti [n. 182], ali geometrično može [n. 201]. U svakom je tijelu i u svakoj čestici tvari »vis inertiae [n. 213]«. Tjelesa se miču i počivaju. »Nadprirodno jedno brojem tijelo može biti na više mjesta circumscriptive«. Isto tako »više tjelesa

nadprirodno može ujedno stati na jednom mjestu«. Četvrte knjige fali početak. Šteta je velika. U sačuvanoj raspravlja o kretnji količine, vremenu i teži. Tumači Newtonove zakone o privlačivosti i odbijanju. Zabacuje Descartes-ovo tumačenje o postanku teže, kao i Gassendi-jevo i Majgnani-jevo. Tjelesa su elastična. Tumači elektricitet [n. 738 s.] i osjetna svojstva tjelesa; svjetlost; njezino širenje i brzinu matematično računa [n. 802—803]. Pobija o tome Descartes-ov nazor, pa uči, da se svjetlost širi titranjem *postepeno*, ali prebrzo. O prelomu svjetlosti usvaja Newtonove pokuse [n. 872], ali ne njegovu teoriju o bojama. Boje formalno nastaju raznim titranjem svijetla i odrazivanjem površine [n. 876]. Zvuk se širi gibanjem valova zraka [n. 906]. Rađi o mirisu i teku; drugo o hidratičnim principima, te vrućini i studeni. Format je rukopisa 30×21 cm. I ovo veliko i ogromno djelo, izgleda, na temelju kazala spisa fra Paskala Dorotića, da je o. Andrija Dorotić samostalno preradio i usavršio. Isto tako može se reći o posebnoj fizici ili astronomiji: *Physica particularis. De mundo*. Format $28\frac{1}{2} \times 21\frac{1}{2}$ cm. Najprije raspravlja o svijetu. Zabacuje optimistični o njemu nazor. Razlaže o našoj sferi na dugo i široko, te glavnim sistemima Kopernika, Galilei-a, Tycha i Ptolomeja. Sve zabacuje osim Kopernikova [n. 129]. Zatim posebno radi o zvijezdama, kometima, atmosferi, meteorima i munjama. Ističe otkrića Franklinova i Beccanija. Tumači sjevernu zoru, oblake, kišu, rosu, slanu, snijeg, tuču, vjete, oblik zemlje i klimu. Niječe samorodstvo učeći: »*Nullum animal ut vilissimum, et mole perexiguum oritur ex putri, sed omnia omnino ex ovis nascuntur, in quibus organicum gignendovum festum corpusculum praecontineatur* [n. 450]«. Tako isto o biljkama: »*Nulla planta oritur ex putri, sed omnes ex proprio, seu specifico semine nascuntur, in quo futura planta praecontineatur* [n. 482]«. Dalje piše o plimi i oseki, slanosti mora, sredini zemlje, potresu, uplivu nebeskih tjelesa na prirodu i čovjeka. Na koncu kaže, da je samo istinu tražio i namjeravao reći. Knjiga zadrži dodatak krasno i pravilno izrađenih likova, koji izgledaju, kao da ih je stroj, a ne ruka napravila.

Dorotić u Rimu kao lektor filozofije i fizike sastavi matematiku: »*Matheseos compendium*«. Format 30×21 cm. U ovom udžbeniku raspravlja veoma praktično o četiri glavna računa. Uz to napiše kratki priručnik »*Compendium Rhetoricae seu Artis concinatoriae*«. Format $27\frac{1}{2} \times 19\frac{1}{2}$. »*Govorništvo je ars bene dicendi*«. Uči, kako treba sastaviti i izreći jedan govor.

Kad je u Rimu prevladala zaraza prevratnikâ, to je tako djelovala na Dorotića, da je on napustio stolicu filozofije i prirodnih znanosti, te krenuo u Mletke, gdje nastavi predavanje istih. Za svojega naučavanja u Mlecima štampa antropologiju: »*Philosophicum specimen de homine*. Autore P. F. Andrea Dorotich O. M.

s. theol. lectore generali. Venetiis MDCCXCV. Format $19\frac{1}{2} \times 14$ cm. 46 str. U uvodu [str. 3] navodi razlog, zašto ovako malu knjigu izdaje. Neki ga ocrniše, da uči krive filozofske i fizične nauke. Zbog toga njegova djela bjehu podvrgnuta cenzuri. Ispitatelji ništa zla ne nadoše u velikim i dugim raspravama o čovjeku; nasuprot toliko dobra, da su ga hvalama obasuli. Stoga da njegova ispravnost bude očita njegovim učenicima, tiska ovu suštinu svoje antropologije. U prvom dijelu radi o sastavu čovječjeg tijela i duši; u drugom o fizičnim i moralnim činima ljudske prirode. Dorotić bijaše jako nobražen čovjek. Poznavao je izvorišne stare i savremene fizike, anatomike i fiziofaze ne samo u Italiji i kod nas, nego također u Francuskoj, Engleskoj i Njemačkoj.

Kada je nastala pobuna u Mlecima 1797., ostavi ih Dorotić; i vrati se u Dalmaciju. Na zboru u Karinu, 20. lipnja 1797., podijeljuje mu se stolica teologije u Šibeniku. Na 3. rujna iste godine bi ustoličen. Na šibenskom učilištu prvog razreda predavaše do 1803. Na 20. lipnja 1803. u Visovcu bi izabran za provincijala, te je tu službu obnašao sve do 1806. Na povratku Dorotićevu iz Italije započe se sve oko njega vrtiti. Svojom učenošću, veličinom duha i okretnošću postade glavom narodnog pokreta u Dalmaciji. Mnogo je stradao za svoj mili narod i otadžbinu. G. 1815. štampa »Kratko iskazanje jednog događaja«, u kojemu opisuje svoja bježanja i progonstva. Format $19\frac{1}{2} \times 12$ cm. 47 str. Na 8. srpnja iste godine zadobi dozvolu od sv. Stolice, da se može rediti. Na 4. rujna 1837. umrije od kamenca u Sumartinu i bi pokopan u franjevačkom odijelu.

Prije nego završimo ovaj prikaz znanstvenih djela fra A. Dorotića, za koja nitko dosada nije znao, jer je nama prije dvije godine poslužila prvomu sreća otkriti ih u jednom sanduku franjevačkog samostana u Makarskoj, napomenut ćemo, da se među njegovim rukopisima nalazi jedno djelo o Jakova a Tusculo, koje Dorotić prepisa u Rimu. Format $29\frac{1}{2} \times 21$. Prva knjiga radi o Mesiji osobito u sibilinskim knjigama i starom Zavjetu; druga o pravoj vjeri u Utjelovljenje; četvrta o Isusovoj svetosti, čudesima, smrti, uskrsnuću i osnovanju crkve. Na koncu se pretresaju neka kritička i eksegetska pitanja o pojedinim knjigama novog Zavjeta. Dorotić vrativši se iz Italije, ostavi svoje rukopise markarskom samostanu valjda iz zahvalnosti, što ga je odgojio; ostavio je samostanu Mansi-ja i drugih knjiga.

On je bez sumnje jedan od prvih naših filozofa i ličnosti svojega doba. On može stati uz bok R. Boškovića i J. Balmesa. Od svih naših filozofa on je prvi, koji je obradio sve grane filozofije.

7. Turić o. Ivan, kao logik.

(1699.—1751.)

Turić se fra Ivan-Ante rodi u Zavojanima 1699. Imaše strica istoimena fratra, koji umre u Živogošću 1726. Početne i srednje

škole svrši u istom samostanu, te i novicijat od 13. rujna 1722. do 13. istoga 1723. Gdje je poslije toga učio filozofiju i teologiju, ne zna se. To je stalno, da je bio imenovan lektorom filozofije u Šibeniku na skupštini u Brodu, 17. listopada 1734., koju predavaše sve do 1737. Kada se osnova »studium theologiae provinciale« u Makarskoj, 3. VI. 1736., na 8. istog mjeseca 1737. bi pozvan iz Šibenika o. Turić za lektora teologije. Nju predavaše do 1742. Na zboru u Šibeniku, 22. VII. 1742., bi izabran definatorom. Na 26. VII. iste godine bi proglašen »lector sexannalis«. Teološko, provincijalno učilište u Makarskoj, 2. IV. 1742. bi pretvoreno odlukom sv. Stolice u »studium generale II. classis«. O. Turić poleti u Mletke 1743., da ga vlada zabrani. Ipak se je borio, da ne dodu profesori tudinci na naša učilišta, kad ima vrsnih domaćih sinova, koji mogu ta mjesta dostojno pokrivati. Filozofiju u Makarskoj predavaše g. 1739., te od 1742. do 1744. Na zboru u Splitu, 11. VIII. 1745., bi izabran provincijalom, a kustos-om, 9. X. 1748. O. Turić kao redodržavnik pokaza veliku revnost oko napretka škola po samostanima. Umrije u Živogošću u 52. godini na 31. III. 1751.

O. Turić kao lektor filozofije napisao: »Totius logicales compendium«. Format je knjige $22\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$ cm. Rukopis se nalazi u franj. arhivu u Makarskoj. Nakon uvoda pisac raspravlja o terminu; čovjeku, riječi i govoru; dokazivanju. Ovim iscrpljuje svoju dialektiku. Zatim prelazi na logiku. Radi o njezinoj razdiobi. »Logica docens je znanost«, ali »spekulativna«. Raspravlja o njezinom predmetu; svojstvu; razumnom bitku; univerzalima; razludžbama i istovjetnostima. Brani formalnu razludžbu među Božjim atributima. Piše o logičnom univerzalu, rodu, vrsti, znakovima, razlici, vlastitom, pripadnosti, Aristotelovim kategorijama, tumačenju i rasčimbama.

Ova je knjiga pravi udžbenik samostalno obraden prema peripatetičnim načelima Duns-Skota, kojega svagdje tačno navodi. Ima dosta likova osobito u dialektici. Rukopis se teško čita bez povećala. Auktor je peripatetik i skotist. Ne osvrće se na savremene, moderne filozofe. On teži da bude dobar poznavaoac i tumač Skotovog peripatetizma. Upušta se u tančine pitanja i jasno ih tumači. Vještak je kao i Ribarović u skolastičnoj metodi. Opširniji je u obradbi od Kačića u nekim pitanjima. Turićev priručnik dobro nam dolazi, da upoznamo, što se je učilo u filozofskim zavodima onog doba u našim krajevima.

8. Krilić o. Frano, kao peripatetik.

(1724.—1804.)

Krilić se fra Frano rodi u Bačini 1724. Kao dijete stupa u franj. samostan u Zaostrog, gdje izuči početne i srednje škole. Novicijat svrši 1746. Filozofiju je učio na istom mjestu pod lektorom o. Franom Marušićem iz Mostara. Gdje je svršio teološke nauke, ne zna

se. Na skupštini u Makarskoj, 19. X. 1750., bi imenovan lektorom filozofije u Zaostrogu. Godinu prije bijaše učiteljem novaka. Istu službu obnašao u Makarskoj od 1757.—1759. Bijaše imenovan vikarom u Karinu, 6. VI. 1767., a gvardijanom u Sumartinu, 22. V. 1768. Svršetkom g. 1770. polazi u Italiju u »ritiro«. G. 1772. nalazi se opet na Braču, kao lektor teolog i učitelj mladića sve do 1788. Bijaše za neko vrijeme vikarom i gvardijanom. Na 28. I. 1789. nalazimo ga u Zaostrogu ispočetka kao učitelja mladića, zatim u stanju mira. Umrije u 80. g. života u Zaostrogu na 1. III. 1804.

U cvjetu mladosti, 28. VIII. 1741., u Zaostrogu započe pisati filozofiju pod nadzorom svojega lektora o. Frane Marušića iz Mostara. Rukopis se ove knjige čuva u franj. arhivu u Makarskoj. Njezin je format 21×16 cm. Na koncu knjige sam auktor ispovijeda, da ju je napisao pomoću raznih knjiga i pomagala. Pače mi se čini, da u tome pretjeruje poniznosti radi, budući da je bio veoma strogi asket.

Najprije raspravlja o logici uopće [str. 3—12], zatim o maloj logici [str. 13—89]. Auktor ne ovisi samo o Skotu; on se oslanja na Cicerona, sv. Augustina, Petra Hispanskoga. Njegova »logica parva« puno je bolje obradena i jasnije sa primjerima prikazana od ore Ribarevićeve. Čovjek je sa nasladom i ugodnošću čita.

Prelazi na raspravljajanja u logiku Aristotela i Skota. Radi o naravi logike [str. 1—124]. Uči, da se navika logike znanosti od logike umjetnosti stvarno razlikuje [str. 89]. U drugoj raspravi piše o konkretnomu i apstraktnomu [str. 124—148]; u trećoj [str. 149—177] o razumnom bitku; o razludžbama i istovjetnostima, osobito o formalnoj distinkciji Skota u četvrtoj [str. 177—203]; u petoj [str. 203—277] o univerzalima uopće; u šestoj [str. 227 sl.] o univerzalima napose; u sedmoj do četrnaeste o kategorijama; u petnaestoj o tumačenju; u šesnaestoj o Aristotelovim rasčinbama. Ove dvije posljednje rasprave veoma su ukratko obradene i dosta površno.

Krilić pod nadzorom svojega učitelja filozofije o. Frane Marušića na 30. X. 1743. započe pisati tumačenja u osam Aristotelovih knjiga o fizici. Uči, da je fizika prava i spekulativna znanost. Njezin je objekt prirodno tijelo. In fieri tri su principa fizičkog sastava: tvar, oblik i lišenje; in facto esse dva: naime tvar i oblik. Prva tvar ima vlastitu bit i opstojnost. Mogućnost tvari jest njezina vlastita trpnja. Sa strane stvari opstoji supstancijonalna forma. U tvari ona se virtualno prezadrži. Razlog prirode postoji u principima pasivne kretnje. On se dolikuje tvari i obliku, koji imaju djelatni uzrok. Supstancija može proizvesti drugu. Bog neposredno sutječe »immediatione virtutis et suppositi« u učinke drugotnih uzroka. A limine odbacuje fizičnu premociju. Ustvorenju postoji aktivna, poslušna moć.

Krilić napisa tumačenje u treću knjigu fizike 1744. Protivi se u sebi, da je stvorenje beškonačno [infinite] savršeno u bitnosti. Uči, da se ne može prirodno dati »vacuum«. »Continuum« ima svojih dijelova, koji ne mogu »actu infinite, et cathegorematice« biti. »Continuum« se sastoji od dijeljivih i nedijeljivih dijelova.

Pri svršetku ovog rukopisa Krilić nastavi tumačiti Aristotelovu metafiziku prema duhu Skota. Ovo je tumačenje puno suženije i kraće od prošloga. U njemu radi o bitku; o bitku u mogućnosti; o bitnosti i opstojnosti. Uči, da se bitnost od opstojnosti stvarno ne razlučuje, nego se stvorena opstojnost formalno i modalno razlučuje ex natura rei od bitnosti. Svakoj bitnosti odgovara vlastita opstojnost. Individualnost sa sobom nosi nešto pozitivnoga, a ne naprosto samu negaciju. Potom princip individuacije jest »eccitas« ili vlastita pojedinost. Zato stvorena supstancija postoji rade u pozitivnome, negoli negativnome.

S ovim Krilić završuje svoju filozofiju, u kojoj se pokazuje, da je bio skotistični peripatetik. Ne mislim, da je izvoran mislioc. A i sam priznaje dvaput, da je svoju nauku prikupio »ex codicibus librorum«. Ne smije se ipak reći, kao da njegova nema ništa. On je bio dobar poznavao Skotovog peripatetizma. On ga je bistro shvaćao i znao jasno i vidno prikazati, puno bolje od Turića.

Dr. fra Juraj Božitković.

